

Smaastykker og Oversigter.

1.

Nordiske Vatikanundersøgelser.

Af Alfred Krarup.

Hensigten med denne Beretning om Vatikanundersøgelserne er ikke at give en Redegørelse for alle de kirkehistoriske Problemer, Studiet af Pavebrevene fra Nordens Middelalder stiller Forskningen overfor; et Forsøg paa at raade alle de Gaader, som derved frembyder sig, vilde i høj Grad overstige mine Kræfter. Opgaven er derfor paa Forhaand indskrænket til en Skildring af selve den nordiske Vatikanforskning ned gennem Tiden med en dertil knyttet Oversigt over det Materiale, den arbejder med i Arkivet, og endelig en Vurdering af nogle Hovedsider af det nyvundne Brevstof; selv i denne stærkt begrænsede Form haaber jeg dog at kunne oplyse om et og andet, der ikke i Forvejen vil være kendt.

De fleste af Historisk Tidsskrifts Læsere vil sikkert vide, at længe før Leo 13. i Aaret 1881 gjorde Vatikanarkivet tilgængeligt for videnskabelige Studier, var det lykkedes enkelte Videnskabsmænd fra Norden at skaffe sig Afskrifter af Interesse for nordisk Historie fra Arkivet. Det gælder af Svenske særlig Intendenten Fredenheim under Gustav 3., som virkede i Rom i 1780erne; hans Afskrifter havnede i Abo og brændte med Universitetet i 1827, men forinden var lykkeligvis en Kopi deraf overgivet til Vitterhets-, Historie- och Antikvitets-Akademien i Stockholm; nu findes de i det svenske Riksarkiv. Af Danske lykkedes det Suhm og H. N. Clausen at erhverve nogle Afskrifter; allerede tidligere havde Schweizeren Mallet, i 1760erne, sendt Langebek en Del Afskrifter, som han havde haft Held til at skaffe sig ved sine romerske Forbindelser. For dem alle gjaldt det dog, at de kun fik Afskrifterne paa anden Haand, gennem Arkivembedsmændene; selv fik de ikke Lov at komme i Arkivet, som jo var strengt lukket for alle.

En ganske anden Betydning end de nævnte Forskeres svage Forsøg paa at skaffe sig en lille Brøkdal af Arkivets vældige Stof

fik derimod den berømte norske Historiker, Prof. P. A. Munch's Virksomhed i Rom, hvor han opholdt sig i Aarene 1858--61 og igen et Par Maaneder i 1863. Først af alle fik han, især paa Grund af sin venskabelige Forbindelse med Arkivaren Pater Theiner, Lov til at arbejde i Arkivet, ja tilsidst endog til selv at fremtage Protokollerne. Det synes ganske vist at have været i nogen Grad per nefas, at han opnaaede denne saa stærkt foretrukne Stilling; da han 1860 hjemsendte en Beretning om Arkivet, tilføjede han, at den maatte først offentliggøres efter Pater Theiner's Død, og først efter at denne var død i 1874, udgav Prof. Gustav Storm Munch's Skrift under Titlen: Historiske Oplysninger om det pavelige Arkiv (Christiania 1876; ogsaa i Munch's Saml. Afhandlinger IV).

Naturligvis interesserede Munch sig mest for de norske Breve, men han medtog dog ogsaa, hvad han fandt af svenske Akter, og da herhjemme de danske Historikeres Nestor, den gamle Werlauff, havde skaffet ham et Par Hundrede Daler, paatog han sig ogsaa at afskrive Brevene vedrørende Danmark. Fuldt af Begejstring over alt det nye, han fandt, arbejdede han med største Iver; det var som en Fest for ham hver Dag at gaa til Arkivet. Desværre døde han midt i det hele ret pludselig i Maj 1863; han blev begravet paa den smukke protestantiske Kirkegaard ved Cestius-Pyramiden, hvor vi nu i Aar paa 60 Aars-Dagen efter hans Død nedlagde en Krans paa hans Grav og med god Grund hyldede ham som den store Foregangsmand i den nordiske Vatikanforskning¹.

Af Munch's Papirer gik desværre en Del tabt for Videnskaben ved, at Skibet, der skulde føre dem til Norden, forliste. Hvad der kom hjem af norske Breve blev trykt i 6. og 7. Bind af det store Pulterkammer, der hedder *Diplomatarium Norvegicum*, desværre altsaa ikke som en Samling for sig, men sammen med alle mulige andre Breve. De svenske Afskrifter blev overgivne til Vitterhets-, Historie- och Antikvitets-Akademien; en Del af dem blev trykt i *Svenskt Diplomatarium*, men de fleste forblev utrykte. De danske Breve endelig blev offentliggjorte i Rørdam's Ny kirkehistoriske Samlinger, 3.—6. Bd. (1864—73) af L. N. Helveg, der først havde benyttet en Del af dem under Udarbejdelsen af sin store Kirkehistorie. Det var i Tal den mindste Del, der tilfaldt Danmark. Helveg's Udgave tæller omtrent 220 Numre, for de ni Tiendedele Vedkommende fra 13. og 14. Aarh., men selv om det var den mindste Del, betød disse 200 Breve jo dog en anselig Forøgelse af vort ikke meget dybtgaaende Kendskab til den Tids Kirkehistorie,

¹ Jeg kan endnu om Munch tilføje, at Prof. Oluf Kolsrud om kort Tid vil udgive en indgaaende Fremstilling af hans hele Liv og Virken i Rom paa Grundlag af hans store, efterladte Korrespondance.

og ogsaa vigtige politiske Breve havde Munch fundet, saaledes de *Diplomatiske Bidrag til Jens Grand's Historie*, han allerede selv havde faaet trykt i Ann. for nord. Oldk. 1860. Endelig indeholdt ogsaa de efter hans Død udgivne *Pavelige Nuntiers Regnskabs- og Dagbøger* interessante Bidrag til Oplysning om disse Nuntiers Virksomhed i alle de tre nordiske Lande.

I lang Tid slog man sig saa til Ro med det, der her var vundet for nordisk Forskning, og saa længe man ikke kunde komme til at arbejde i Arkivet, var der jo heller ikke andet at gøre, men selv da efter Pius 9.'s Død den nye Pave, Leo 13., i 1881 havde lukket op for Vatikanarkivets Skatte og gjort dem tilgængelige for Videnskabsmænd fra alle Lande uden Hensyn til deres Tro, holdt Norden sig i adskillige Aar tilbage. Da Arkivet først var aabnet, var man, som det med megen Tak maa anerkendes, i høj Grad liberal, saa Arbejdsforholdene der hurtig blev næsten ideale: man indgiver blot til Kardinal-Arkivaren en ganske formel Ansøgning om at maatte studere en eller anden nærmere angiven Periode, og straks derefter kan man allerede indlevere sin Rekvisition, saa man et Par Minutter senere faar de ønskede Bind til Benyttelse i Arkivsalen; tidligere fik man ofte Bind i en ret miserabel Forfatning, men dette er nu blevet sjældnere, efter at Arkivet har faaet sit eget Reparationsværksted, »l'ospedale«, hvor saadanne Bind behandles med alle de snedige Metoder, Nutidens Teknik kan udfinde.

De fleste danske Historikere vil vide, at Æren for Genoptagelsen af den nordiske Vatikanforskning tilkommer en Dansk, nuværende Folketingsmand, Dr. L. Moltesen, der som theologisk Kandidat paa en Stipendiarejse i 1894 tog til Rom og i Vatikanarkivet snart opdagede, at Munch's Arbejde ingenlunde havde udtømt alt, hvad der gemtes her, men at der endnu stod meget tilbage. Efter et Raad af Jesuiterpateren Frantz Ehrle, der var Præfekt for Vatikanbiblioteket — den samme Mand, der nu af Pave Pius 11. er bleven gjort til Kardinal —, besluttede Moltesen sig til at begynde en systematisk Gennemgang med Aaret 1316, idet han gik ud fra den Betragtning, at hvad der laa forud for dette Aar vilde fremkomme samlet, for alle Lande paa een Gang, i de store Regestpublikationer, den franske École de Rome havde paabegyndt, og hvoraf der nu virkelig ogsaa foreligger en lang Række Bind.

Det varede ikke længe, før de andre nordiske Lande fulgte det fra Danmark givne Eksempel: Allerede i Oktbr. 1894 kom Dr. K. H. Karlsson, som var ansat ved Kungl. Biblioteket i Stockholm, til Rom, udsendt af Vitterhets-, Historie- och Antikvitets-Akademien og af Letterstedtska Föreningen, og han blev i Rom og arbejdede i Arkivet i ikke mindre end seks Aar. Fra Norge

kom 1895—96 Prof. Gustav Storm og 1896—97 den senere Prof. Alexander Bugge. Paa dansk Side overtog, da Moltesen i 1895 tog hjem, Carlsbergfondet Fortsættelsen af Arbejdet: 1895—97 udsendtes nuværende Museumsdirektør, Dr. Mackeprang, 1897—98 var jeg dernede første Gang. Derefter fulgte Dr. Lindbæk 1898—1901, og fra 1899 blev der endogsaa sendt to danske Undersøgere til Vatikanet, idet i dette Aar Bibliotekar Raphael Meyer ogsaa tog til Rom. 1901 afløstes Lindbæk af nuværende Rektor Julius Nielsen (for Aarene 1901—03), og ved Raphael Meyer's Hjemkomst 1902 rejste jeg for anden Gang derned. Nordmændene var allerede holdt op i 1897, og efter Karlssons Hjemrejse i 1900 var det i tre Aar os Danske, der arbejdede for alle tre Lande, optegnede Findestederne ikke blot for Brevene vedrørende Danmark, men ogsaa for dem, der angik de andre Lande, ja tilsidst lod Julius Nielsen og jeg endog de fundne Breve afskrive og — efter selv at have kollationeret dem med Protokollerne — Afskrifterne sende til Arkiverne i Kristiania, Stockholm og Helsingfors.

I 1903 var vi naaet igennem de store Serier i Arkivet, jeg senere skal vende lidt tilbage til, indtil Aaret 1527, og da vi ansaa det for lidet sandsynligt, at der vilde kunne gøres ret mange Fund ved at fortsætte efter dette Tidspunkt — vi havde i de sidste Maaneder gennembladet Protokollerne i Ugevis uden at gøre noget som helst Fund af nordiske Breve —, fandt vi det uforsvarligt at gaa videre; da Carlsbergfondets Formand, Prof. Edv. Holm, sluttede sig til denne Betragtning, ophørte altsaa ogsaa det danske Arbejde i Vatikanet.

For at det imidlertid kan forstaas lidt nærmere, hvorledes det hele Arbejde formede sig, og hvorledes Samarbejdet mellem de tre Lande foregaar, maa jeg forklare lidt mere indgaaende om Arkivet og dets Indretning.

Først et Par Ord om Arkivets rent ydre Skæbne. Det opbevarede allerede i det 11. Aarh. i Lateranet, men i urolige Tider tog Paverne det ofte med sig. En Registratur fra Alexander 2.'s Tid (1061—73) var en Tid i Klostret paa Monte Soracte; i Begyndelsen af 14. Aarh. var Arkivet til Huse i Sakristiet til S. Francesco-Kirken i Assisi, men under Pavernes Udlændighed flyttedes det hele i Aaret 1330 til Avignon, og ogsaa, efter at det med Paverne igen var kommet tilbage til Rom, maatte det siden endnu en Gang ud paa en lang Rejse — under Napoleon nemlig, da det hele overførtes til Paris. Paa Vejen fik det en Tid sin Plads i Milano, hvor det anbragtes i en Hestestald eller i alt Fald i nær Forbindelse med en saadan, og dette Naboskab bekom det meget ilde.

I det hele maa det fremhæves, at de mange Flytninger har

taget stærkt paa Arkivet, saa det i sin nuværende Bestand ikke gaar nær saa langt tilbage i Tiden, som man kunde vente. Afset fra nogle faa Registraturfragmenter fra Gregor 7.s Tid, hvori der forøvrigt bl. a. findes nogle Breve til Sven Estridsøn og Harald Hén, kan det nemlig siges, at en Protokolrække, en Art Kancelliregistratur — *Regesta Vaticana* — først begynder med Innocents 3.; til Gengæld fortsættes den saa i hele den følgende Tid fra Pave til Pave, dog saaledes at den endnu hele 13. Aarh. igennem ikke indeholder alle, men kun de vigtigere Breve fra Paverne. Fra Avignontiden optages flere og flere Breve i denne store Serie, men dens Betydning formindskes igen noget fra Martin 5.s Tid (1417—31), idet fra da af de egentlig politiske Breve danner en ny, særlig Række, *Brevia Vaticana* er indtil Martin 5. skrevet paa Pergament, derefter paa Papir, og der findes i alt indtil Pius 5.s Død (1572) over 2000 Bind i Folio, deraf før 1527 — det Aar vore Undersøgelser slutter — 1400 Bind.

Ved Siden af Vaticana findes fra Avignontiden ogsaa en anden Række (paa Papir), de saakaldte *Regesta Avinioniensia*, som stammer fra Datararkivet og indtil 1783 opbevaredes i Pavepaladset i Avignon. De spænder nøjagtig over hundrede Aar, fra Johannes 22. i 1316 til Kostnizkonciliet i 1416 og tæller 394 Folio-bind. Af disse indeholder de 190 dog Breve fra Modpaverne Clemens 7. og Benedict 13. (1378—1417), og da disse Paver kun havde meget ringe Forbindelse med Norden og f. Eks. slet ikke var anerkendte her i Danmark, er der kun lidt at finde for os deri¹. Men forøvrigt er alle disse Bind for den, der skal arbejde sig igennem dem, af en højst utiltalende Slags, idet de tæller henimod 1000 Sider hver, medens Vaticana dog kun er paa 600.

Forholdet mellem de to Rækker synes for Tiden 1316—62 at være det, at Avinioniensia er det primære, en »A-Kilde«, Vaticana en Afskrift, saaledes som det er Munch's Fortjeneste at have paavist — i Modsætning til den tidligere Opfattelse, som gik ud fra det rent umiddelbare, at det finere Pergament var det oprindelige. Man skulde da saaledes vente i begge Rækker at finde nøjagtig de samme Breve, men hvis man deraf vilde slutte, at saa behøvede man kun at gennemgaa Avinioniensia, vilde det desværre være forhastet, thi denne Række, som jo er paa Papir, er ikke godt bevaret, saa for at man kan være sikker paa at faa al Ting med, er en Gennemgang af Vaticana ogsaa nødvendig. Efter 1362 gælder det ogsaa kun for en Del — vistnok endda en mindre Del — af Brevene, at de findes begge Steder; fra den Tid af optages nogle

¹ En Del Breve fra Clemens 6. — Midten af 14. Aarh. — findes dog nu (fejlagtig indsat) her og er derfor først opdagede nu i 1921—22.

Breve i den ene, andre i den anden Række, uden at det har været muligt at præcisere nærmere Regler for Fordelingen.

Til de to hidtil omtalte Brevrækker kommer fra Bonifacius 9.s Tid (efter 1389) en tredje, som, da den lige til den nyeste Tid har været opbevaret i Lateranet og først i Aaret 1892 overflyttedes til Vatikanet, kaldes *Regesta Laterana*. Denne Serie tæller for Tiden 1389—1527 noget over 1400 Bind, i noget mindre Format end de andre, men uheldigvis med ret store Lakuner. Af det oprindelige Antal Bind menes der nu at mangle henved en Trediedel, hvis Forsvinden væsentlig synes at skrive sig fra Opholdet i Paris; at de endnu fandtes i 18. Aarh. ses nemlig af den flittige Arkivar Garampis Registranter, som nu i alt Fald giver os korte Indholdsangivelser til de Breve, der i vore Dage er forsvundne. Det fortælles ogsaa, at Arkivaren Marini fandt ikke mindre end 200 Bind hos en Kolonialhandler i Paris, som brugte dem til Indpakkingspapir! — Heller ikke mellem Brevene i denne Række og dem i Vaticana har vi været i Stand til at trække bestemte Skillelinjer, men Brevene indførtes altid kun i den ene Række, saa de begge er primære Kilder, og begge maa gennemgaaes.

Fælles for alle de tre nu nævnte Serier — Vaticana, Avinionensia og Laterana — er det, at de giver os Skrivelser, som er udgaaede fra Rom. Men til disse tre slutter sig endnu en umaadelig Samling, de saakaldte *Regesta supplicationum*, som er Foliobind i langt større Format end de andre og indtil 1527 omfatter henimod 2000 Bind à 600 Sider. De begynder først med Aaret 1342 — Pave Clemens 6. — og opbevaredes ligesom Laterana indtil 1892 i Lateranet. De indeholder Afskrifter af Ansøgninger til Paven om Embeder, Dispensationer og Begunstigelser af alle mulige Slags. Supplikerne skulde udfærdiges efter aldeles bestemte Formler, som det ikke var hver Mands Sag at kende og kunne anvende; til Affattelsen maatte man derfor ty til særlige Prokuratorer ved Kurien, og da disse fik deres Betaling pr. Linje, havde de en naturlig Tilbøjelighed til at gøre Formlerne stadig vidtløftigere. Supplikerne skulde saa i den ældre Tid alle bevilges af selve Paven, som paa dem skrev sit: *Fiat ut petitur* med Tilføjelse af sit Døbenavns Forbogstav, Pius 2. f. Eks. E o: Enea, Alexander 6. R o: Roderigo; fra Martin 5.s Tid overdroges det dog i mindre vigtige Tilfælde til Vicekansleren at bevilge dem, og Formlen ændredes da til: *Concessum ut petitur in presentia domini nostri pape*. Derefter skulde Dataren tilføje Datoen og registrere Suppliken i sin Protokol, saa Supplikkontoret indføre den i de endnu bevarede Protokoller, naturligvis mod Betaling til alle Parter, Dataren og Skriverne, efter bestemte Takster. Saa endelig kunde den

tilsvarende Bulle udfærdiges, hvilket igen var højst besværligt og krævede fire forskellige Kontorers Medvirkning: Abbreviatorkontoret, som udfærdigede Koncepten til Bullen, Scriptorkontoret, hvor Bullen renskredes, Bullekontoret, hvor Bullen hængtes paa, og endelig Registerkontoret, hvor den indførtes i Protokollerne og udleveredes til Ansøgeren, dog kun mod Betaling i Annatkontoret, for saa vidt Embedet da var takseret til en Aarsindtægt af over 24 Dukater (Gylden) eller dertil svarende 4 Mark Sølv. For Ekspeditionen skulde alle de fire nævnte Kontorer have hver sin Betaling, paa hvert Sted den Takst, der endnu staar over eller under Brevet. Man kan let forestille sig, at det at opnaa en Bulle ikke var nogen billig Affære¹.

Men for et Øjeblik at vende tilbage til Arkivets Indhold foruden de hidtil omtalte Hovedrækker, skal jeg blot nævne, at der naturligvis endnu findes en Mængde forskellige Serier, f. Eks. vedrørende Finanspolitik Rækkerne *Introitus et Exitus*, *Regesta obligationum*, *Collectorie* og *Diversa cameralia* — en Del af disse er først for nylig overflyttede fra Statsarkivet til Vatikanet —, saa de allerede nævnte politiske Breve i *Brevia*, efter Martin 5.s Tid, saa Legaternes Virksomhed i Samlingerne af *Nunziature*, fordelt efter Landene, dog saaledes, at Norden fulgte med Tyskland og regnedes til *Nunziatura di Colonia*; naar saa endelig dertil føjes originale Fyrstebreve i Samlingen *Principi* og det store Engelsborgarkiv, *archivum arcis*, ja saa antager jeg, det vil være tilstrækkeligt til at gøre det begribeligt, at der skal lang Tid til for at komme igennem det alt sammen.

Og ulykkeligvis er det kun ved *Nunziature*erne, at vi finder en lokal Inddeling af Brevene. Alle de store Rækker er ordnede indenfor hver Pave i Aar 1, 2, 3 o. s. v. og indenfor for hvert af disse ikke strengt efter Brevets Dato, men efter Tidspunktet for Brevets Ekspedition, alle Lande blandede imellem hinanden. Det er dette Forhold, der gør Arbejdet saa umaadelig besværligt, fordi man altsaa for at finde Brevene for et enkelt Land maa gennemgaa *alle* Protokollerne i *alle* disse forskellige Rækker. Kun for Vaticana findes der oftest foran i hvert Bind et Register med Angivelse af Stifterne, hvortil Brevene hører. Det er let at forstaa, at Dr. Moltesen ved sin Gennemgang, og for Resten vist ogsaa de følgende Undersøgere, holdt sig til disse Register, men det er dog sikrere

¹ Eksempelvis skal jeg anføre, at en Bispeprovisionsbulle ofte betales med 80 carleni, hvilket omtrent er 8 Dukater eller $1\frac{1}{2}$ Mk. Sølv, og denne Sum skulde altsaa betales 4 Gange; selv for smaa Embeder betaltes ofte $\frac{1}{4}$ af dette Beløb. Til Sammenligning tjener, at Prisen paa en Okse i 15. Aarh. var 2 Øre eller $\frac{1}{4}$ Mk. Sølv.

og har nu vist sig at føre til Fund af adskillige tidligere ikke bemærkede Breve at gennemgaa ogsaa disse Bind Blad for Blad. Til Løsningen af denne mægtige Opgave har det været af største Betydning, at de tre nordiske Lande har arbejdet Haand i Haand og hver enkelt Undersøger optegnet, hvad han fandt for hele Norden; det er selvindlysende, at hvert Land saaledes lettes for to Trediedele af det Arbejde, der maatte til, hvis det stod alene.

I 1903 mente vi altsaa at være til en vis Grad færdige, og saa snart vi kom hjem, begyndte vi at arbejde med at faa Afskrifterne udgivne. Allerede 1904 udkom det af Dr. Moltesen besørgede 1. Bind af Værket *Acta pontificum Danica*, omfattende Tiden 1316—78, og derefter fulgte ret hurtigt fem andre Bind, udgivne af Dr. Lindbæk og mig; i 1915 forelaa det hele Værk færdigt. — Paa svensk Side fik Dr. Karlsson kun publiceret to Hefter, Aarene 1401—07, i Svenskt Diplomatarium, inden han døde i Aaret 1909, og med hans Død standsede det hele i Sverige. — Nordmændenes Afskrifter blev udgivne i Diplomatarium Norvegicum 17. Bd. af Prof. Bugge og forskellige andre, men Udgaven var ikke helt god: der var slemme Fejl i Dateringen af Brevene og ogsaa Behandlingen af det sproglige, den ofte vanskelig læste og vanskelig forståelige Latin, lod noget tilbage at ønske. I den danske Udgave søgte vi paa to Maader at forbedre Teksten: for det første fik vi efter Originalprotokollerne i Vatikanet læst en Korrektur, som besørgedes for os af en af Embedsmændene i Arkivet, Dr. jur. E. Ranuzzi, og i nogle Maaneder i 1912 af Julius Nielsen, for det andet viste Prof. M. Cl. Gertz os den store Venlighed at gennemlæse det hele og give en lang Række udmærkede Rettelser og Konjekture. I de 6 Bind findes der ialt 5200 Numre, og dette i sig selv ret imponerende Tal belyses maaske bedst ved en Sammenstilling med de 9000 Numre i Erslevs Repertorium, som jo dog kun gaar til 1450. Kvantitativt i alt Fald er det en mægtig Forøgelse af vore Middelaldersbreve, og det nye Materiale blev jo ogsaa straks for store Deles Vedkommende videnskabelig udnyttet og afgav Stof til baade Moltesens Disputats i 1896 og Lindbæks i 1906 ligesom i Sverige til Brilioths Akademiska Afhandling i 1915 om *Den påfliga beskattningen av Sverige*.

Ved Afslutningen af Udgaven, der altsaa i de 6 Bind omfatter Tiden 1316—1527, udtalte vi i Fortalen til 6. Bind, at for at være fuldstændig manglede Samlingen endnu Tiden forud for 1316. »En Udgave af Pavebreve, trykte og utrykte, fra de ældste Tider til 1316 vil derfor være et naturligt Supplement til *Acta pontificum Danica*«. — Og netop det i disse Ord antydede, Ønsket om et Supplement for Tiden før 1316, blev siden Udgangspunktet for de for-

nyede Vatikanundersøgelser. Her hos os blev det dog foreløbig ved det fromme Ønske, men anderledes i Sverige, hvor Karlssons Afskrifter efter hans Død henlaa væsentlig uudgivne. Kun Brevene vedrørende Lund Stift var begyndt at blive offentliggjorte af Prof. L. Weibull i *Diplomatarium dioecesis Lundensis*, hvoraf der nu er udkommet tre Bind, som behandler Tiden fra 1421 til 1500. Da betroedes Arbejdet med den videre Udgivelse af Karlssons Papirer af Riksarkivet til den energiske Første arkivarie, dr. L. M. Bååth, som straks forstod, at først maatte der nye Undersøgelser til i Rom for at supplere det allerede fundne, navnlig for Tiden før 1316.

Han henvendte sig derfor i Sommeren 1919 til den norske Docent, nu Prof., Oluf Kolsrud og mig med Forslag om en Genoptagelse af det skandinaviske Samarbejde i Vatikanet, og det lykkedes virkelig i alle tre Lande at skaffe Penge til en ny Ekspedition; fra dansk Side bevilgedes der mig af Carlsbergfondet en Understøttelse til en systematisk Gennemgang af Tiden 1198—1316. Vi opholdt os da alle tre — Bååth endda med en Assistent, Fru Sophie Carlander fra Riksarkivet — i Rom i 4 Maaneder, fra sidst i Februar til sidst i Juni 1920, og vi havde den Tilfredsstillelse, at vi i *Regesta Vaticana* gjorde ikke faa nye Fund, saa Munch's tidligere Gennemgang af denne Række viste sig langt fra at have skrabet Bunden. Jeg for min Del rejste hjem med Afskrifter af omtrent 200 nye danske Breve fra Tiden før 1316, foruden at jeg ved ny Kollation havde kunnet væsentlig forbedre en stor Del af de tidligere trykte, selv Tryk i saa ansete Publikationer som f. Eks. *Mecklenburgisches Urkundenbuch*. Men desuden var det lykkedes Dr. Bååth — særlig derved, at han hurtig opgav at afskrive de nyfundne svenske Breve og i Stedet gik over til at lade dem fotografere — at naa et Stykke ned i Tiden efter 1316, og her skete da det uventede, at han ogsaa i denne af Dr. Moltesen gennemgaaede Periode fandt flere hidtil ukendte Breve, for Tiden 1316--60 i alt 26 nye danske Breve eller et Tillæg paa 5 pCt. til det i *Acta pontificum* trykte, ligesom han fandt lignende Tillæg af svenske og norske Breve. Allerede i Rom drøftede vi derfor Ønskeligheden af at fortsætte Undersøgelserne længere ned i Tiden, og efter at vi var komne hjem, fik da Bååth og Kolsrud skaffet nye Bevillinger, hvorimod Carlsbergfondet nu gav Afslag paa min Ansøgning om Penge til fortsatte Undersøgelser i Rom. Jeg henvendte mig da efter Bååth's Ønske til Undervisningsministeriet, og det lykkedes mig, særlig støttet ved en varm anbefaling fra Prof. Oscar Andersen, som jeg er ham overmaade taknemlig for, at vinde Ministeren for Sagen, saa han satte igennem i Finansudvalget, at der tilstodes

mig en Bevilling til 8—9 Maaneders — jeg havde i min Ansøgning sagt afsluttende — Arbejde i Rom.

I Oktbr. 1921 begyndte vi da paany Gennemgangen i Vatikanet, og denne Gang gik vi alle over til at lade de nye Fund fotografere, hvortil ogsaa jeg blev sat i Stand ved en særlig Bevilling fra Carlsbergfondet. De Fotografier, vi fik, er saa klare og gode, at vi udmærket godt kan skrive af efter dem hjemme, og derved vandt vi jo megen Tid i selve Arkivet. Desværre maatte jeg paa Grund af personlige Forhold afbryde Arbejdet og rejse hjem i Febr. 1922, men de andre blev i Rom til Slutn. af Juni og naaede at gøre de store Bulle-Serier færdige til 1431, hvorimod Supplikrækken ikke blev gennemgaaet, fordi vi ansaa det for haabløst at tage fat paa denne Uendelighed af Bind. Det samlede Udbytte af den anden Ekspedition blev for Danmarks Vedkommende 350 nye Breve, hvoraf dog omtrent Halvdelen var Fællesbreve for alle tre nordiske Riger eller to af dem; dette Tal var meget betydelig større — omtrent 6 Gange mere — end de 5 pCt., vi havde antaget som sandsynlige efter Fundene i 1920.

Igen lykkedes det i Sverige og Norge at skaffe nye Bevillinger til fornyet Samarbejde med mig, da jeg i Marts 1923 atter skulde rejse ned og fortsætte mit Arbejde for hvad der endnu var tilovers af den Bevilling, jeg tidligere havde faaet. Ved denne tredie Ekspedition skete der dog den Forandring, at Prof. Kolsrud, der nu holdtes hjemme af sit Universitetsarbejde, afløstes af Prof. Oscar Alb. Johnson, og desuden fik vi en ny Medarbejder, idet denne Gang ogsaa Finland sendte en Repræsentant, fil. lic. A. Malin fra Universitetsbibloteket i Helsingfors, til at deltage i Arbejdet. Fra svensk Side medvirkede, foruden Bååth og Fru Carlander, i 6 Uger tillige Arkivar E. Nygrén fra Riksarkivet, saa vi var jo efterhaanden blevet en større Styrke, og vi fik tillige efterhaanden en stadig større Rutine i Gennemgangen. Jeg kan saaledes eksempelvis anføre, at jeg nu i Aar kunde naa igennem 6—7000 Foliosider paa de 4½ Time, Arkivet er aabent, fra Kl. 8—12½, og at jeg paa de 4 Maaneder kom igennem over 800 Bind. Vore forenede Anstrengelser førte da ogsaa til, at vi denne Gang naaede saa langt som til Aaret 1503, stadig dog saaledes, at vi lod Supplikrækken ligge. Udbyttet af den tredie Ekspedition var alene for de af mig gennemgaaede Paver: Pius 2., Paulus 2., Innocentius 8. og Alexander 6., over 200 eller med Tillægene fra de andre — den nøjagtige Statistik har jeg endnu ikke modtaget — i alt 3—400 nye danske Breve, hvilket var langt, langt mere, end hvad der fandtes for de andre Lande.

Forklaringen ligger for en Del deri, at vi — selvfølgelig —

medtager Breve vedrørende Slesvig Stift, og dette stod allerede i 14.—15. Aarh. i livlig Forbindelse med de omliggende nordtyske Stifter, saa det var meget almindeligt, at slesvigske Geistlige havde Embeder udenfor Stiftet — og udenfor Danmark — og omvendt en Del fremmede i Slesvig. Dette Forhold fører ganske vist til en stærk Forøgelse af Brevenes Antal — og ved den første Gennemgang havde man ikke altid været tilstrækkelig opmærksom herpaa —, men det er dog ikke den eneste Forklaring paa de mange nye Slesvig-Breve, jeg har fundet nu i 1923. En uhyre Mængde Breve, sikkert en hundrede Stykker, er rettede til en enkelt Mand, som knyttes til den danske Kirke ved at blive indtrængt som Biskop i Slesvig ved pavelig Provision. Denne Mand var Eggert Durkop, † 1499. Han stammede fra en anset Familie i Hildesheim og var 1474 bleven Kannik i denne sin Fødeby; senest 1486 havde han faaet Ansættelse som Auditor ved Rotaen i Rom, den pavelige Højesteret, og dette Embede forenede han efter 1489 med Stillingen som Biskop i Slesvig, idet han opnaaede pavelig Dispensation til ikke at residere ved Bispeembedet, men forblive i Rom; kun to Aar (1493—95) var han i Slesvig. Han havde et vidunderligt Talent til at skaffe sig Embeder i Massevis¹; desuden var han som Auditor Dommer i en Uendelighed af Sager, hvorom der foreligger et Utal af Breve, som ved den første Gennemgang principielt ikke var medtagne, men som jo dog paa en ikke uinteressant og for os ret enestaaende Maade belyser, hvad en Prælat ved Kurien kunde drive det til.

Hermed er jeg naaet til Ende med denne Oversigt over den nordiske Vatikanforskning; denne vil til næste Vinter endnu en Gang blive fortsat af de svenske og norske Udsendinge, og det maa i høj Grad haabes, at det vil lykkes igen at skaffe Penge til ogsaa ved denne fjerde Ekspedition, som da for vort Vedkommende vil være den afsluttende, at lade Danmark samarbejde med de andre Lande.

Men inden jeg slutter, vilde jeg dog gerne endnu tilføje et Par almindelige Bemærkninger om, hvor meget eller hvor lidt alle disse Breve, vi har fundet, er værd. Det ligger jo ogsaa nær at

¹ For Kuriositetens Skyld skal jeg meddele Listen over de Embeder, jeg har fundet: Han var foruden pavelig Kapellan og Auditor tillige Dekan i Minden, Provst smst., Biskop i Slesvig, Kannik i Köln, Sognepræst i Diekholzen (i Hildesheim Stift), evig Vikar i Verden, Kannik i Mainz, Provst i Neuwerk (ved Halle), Ærkedegn, Provst og Dekan i Hildesheim, Provst i Slesvig, Sognepræst i Peyna (i Hildesheim Stift), Kannik i Bremen, Kustos i Minden, Ærkedegn i Utze (i Hildesheim Stift), Kong Hans' Gesandt ved Kurien, Kannik i Hamburg og Lübeck, Ærkedegn i Halberstadt — altsaa over 20 forskellige Embeder, en smuk Rekord i Bengnaveri!

spørge: Hvad Nytte gør egentlig det hele? Har vi ved disse Breve faaet et helt nyt Syn paa Kirkens Stilling her i Danmark og dens Stilling til Staten eller dens Forhold til Paven i disse Aarhundreder? Svaret maa blive, at det har Brevene utvivlsomt ikke givet os, og ved Bedømmelsen af Resultatet har det derfor ikke været ualmindeligt, at man betragtede Nyttens af det hele med megen Skepsis. Nu skal jeg vel vogte mig for at optræde som advocatus diaboli og forsvare Pavebrevene paa alle Punkter, men jeg vil dog nok mene, at selv om de ikke kan tilfredsstille meget højt spændte Forventninger — og Forventningerne var efter Munch's Fund store —, saa kan der dog trods Bevillingernes Ensformighed, som ofte gør dem ret kedsommelige, ikke desto mindre læres adskilligt af dem i flere Retninger: De giver os en Mængde nye Detail-Oplysninger om topografiske og personalhistoriske Forhold, saaledes som det er erkendt af Arkivar Thiset og af Dr. Bobé; de belyser skarpere end før 15. Aarh.s Kirkepolitik i Enkelt-heder, saaledes som Lindbæk har vist det i sin Disputats for Christiern 1.s og Hans' Tid, og som et særlig interessant Omraade kan jeg maaske fremhæve den pavelige Finanspolitik, som allerede var et Hovedpunkt i Dr. Moltesen's Bog; det ses nu langt klarere end før, i hvilken Grad Kurien ved Embedsbesættelser trak Penge ud af Landet.

Drejede det sig om Embeder med en Aarsindtægt af 200 Gylden — hos os altsaa Bispeembederne —, skulde der betales Servispenge (commune servitium) til det pavelige Kammer og Kardinalkollegiet med en $\frac{1}{8}$ af Indtægten¹ foruden nogle Drikkepengeafgifter, de saakaldte servitia minuta, der beløb sig til $\frac{5}{28}$ af de egentlige Servispenge og tilfaldt Kurialembetsmændene og Kardinalernes Tjenerskab. For lavere Embeder — med en Aarsindtægt af over 24 fl. og altsaa op til 200 — havde Kurien Ret til de saakaldte Annater, der beløb sig til Halvdelen af det første Aars Indtægt. Ved Opgivelserne af Embedsindtægterne i Supplikerne har Ansøgerne derfor en stærk Tendens til — i Kraft af den »Mennesket iboende Trang til at slippe saa billigt som muligt«, som man ogsaa kender i vore Dage — meget ofte at holde sig til de 24 fl. (4 mr. arg.), af hvilke man netop slap for at betale. Alligevel var Afgifterne ubehagelige nok og Servisbetalingerne, navnlig ved hyppige Bispegifter, tilstrækkelige til fuldkommen at forarme Stiftet.

Endnu maa jeg tilsidst med et Par Ord fremdrage et Punkt,

¹ I 15. Aarh. ansattes Ærkestiftet Lund til at betale 4000 fl., en Tid efter 1419 dog kun 2000, Roskilde og Slesvig 1000, Odense 150, Ribe 120, Børglum og Aarhus $66\frac{2}{3}$, Viborg endog kun 40 fl., for de sidste 5 Stifter sikkert ret moderat eller endog for lavt.

som jeg betragter som noget af det interessanteste, det nye Materiale har givet os Mulighed for at trænge til Bunds i, og jeg fremhæver det saa meget des mere, som det mærkeligt nok ikke er omtalt af Lindbæk: Erkendelsen af den Praksis, som i alt Fald i det sidste halve Aarhundrede før Reformationen synes at have været gængs ved Kurien ved de overmaade talrige Embedsbesættelser. Ved Embedsledighed indsendtes — meget ofte ogsaa, naar Talen var om almindelige Landsbykirker, ja endog de saakaldte »evige Vikariater« — fra en Række forskellige Kandidater til Embedet Ansøgninger til Paven, og da faar man Gang paa Gang det Indtryk, at alle disse Suppliker bevilgedes¹. Heraf blev Følgen naturligvis den, at hver enkelt Ansøger mente, at han — og han alene — havde Ret til Embedet; naar saa andre meldte sig med lige saa god Ret, ja, da var der kun een Vej at gaa, den nemlig at lade Sagen afgøre ved en Proces ved Kurien, men det var uheldigvis en meget dyr Vej at gaa, idet Processerne ofte var yderst langvarige. Meget hyppig fik først den ene Part Ret af den Auditor ved Rotaen, der fik Sagen til Behandling, men efter en ny Appel fik Modparten alligevel tilkendt sig Embedet af en anden Auditor, og saaledes kunde det gaa frem og tilbage flere Gange. Og hver ny Proces slutte nye Summer! Systemet var særdeles vel egnet til at lade Kurialembetsmændene flaa de ulykkelige Ansøgere og skrabe mere og mere til sig. Lad være, at det var endnu mere gennemført for tyske Embeder, og at Mackeprang² har Ret i, at Kurien ved Ansættelsen af de danske Embeders Vurderingssummer har været yderst medgørlig, alligevel er det dog ogsaa her i Danmark let forstaaeligt, at denne Udplyndring har sat meget ondt Blod, og at det hele ogsaa her sikkert har virket som et væsentligt Moment til Frafaldet fra Rom og Reformationens Sejr.

2.

Har Karl Gustav været Akademist i Sorø?

Af M. Mackeprang.

Naar Karl Gustavs Navn i Litteraturen er knyttet til Sorø — endnu i sidste Udgave af Trap (III, 27) nævnes han som sorønsk Akademist — skyldes det i første Række den kendte Arkitekt og

¹ Bevistes helt kan det ikke, da kun bevilgede Suppliker er bevarede, men det gælder i alt Fald sikkert, at flere Suppliker om det samme Embede ofte bevilges.

² H. T. 7. R. I, 564 ff.